
 Prikaz

Lucio Baccaro, Mark Blyth
i Jonas Pontusson
**Diminishing Returns.
The New Politics of Growth
and Stagnation**

Oxford University Press, Oxford, 2022., 541 str.

Komparativna politička ekonomija u proteklih je tridesetak godina bila više ili manje stabilno zaokupljena institucijama. O tome da se o njima ima reći još mnogo toga govori i odabir ovogodišnjih dobitnika Nobelove nagrade za ekonomiju, koja je završila u rukama prokušanog trojca poznatog pod akronimom AJR, a u čijem je nagrađenom istraživanju ponovo osvanuo koncept institucija, ovaj put povezan s razlikama u bogatstvu u bivšim kolonijama. Međutim, dade se naslutiti kako se trend fokusa u komparativnoj političkoj ekonomiji ipak pomiče s institucija, i to prvenstveno institucija ponude, prema tzv. modelima rasta koji pružaju nešto izoštrenije uvide uzimajući u obzir makroekonomiju (potražnju), distribuciju i moć. Utemeljujuću ulogu za takav analitički pristup u komparativnoj političkoj ekonomiji ima zbornik *Diminishing Returns* urednika Lucia Baccara, Marka Blytha i Jonasa Pontussona iz 2022. godine. Za razliku od knjige *Varieties of Capitalism* (VoC), kanonskog djela koje je početkom tisućljeća dominiralo spomenutim istraživačkim područjem i koje je – stavljajući fokus na tvrtku (*firm*) – uočavalo institucionalne komple-

mentarnosti u uspješnim privredama, pristup modela rasta svoju poziciju gradi na drugačijem teorijskom okviru. Kada VoC prati “mehanizme (institucionalne) povratne sprege” koji omogućuju ekvilibrij i postizanje komparativne institucionalne prednosti, bilo u obliku liberalne ili koordinirane tržišne privrede, on nema puno za reći o ukupnoj efikasnosti ili dugoročnom rastu pojedinog modela.

Glavna linija kritike koju urednici zauzimaju spram pristupa VoC-a, koja je ujedno i ishodište njihovog teorijskog okvira, jest da on prati isključivo logiku ponude te njegova analiza ne obuhvaća makroekonomske aspekte. Prigrlivši novokeynzijanski makroekonomski pristup, VoC postulira kako promjena u agregatnoj potražnji ima utjecaj na *output* samo na kratki rok, dok rast pogone faktori ponude poput primjere demografije ili tehnološke inovacije. Konzekventno, makroekonomija nije fokus takvog teorijskog okvira jer nema presudan utjecaj na ekonomski rast. Teorijski okvir modela rasta svoju poziciju gradi, naprotiv, na postkeynzijanskim temeljima gdje je *output* određen potražnjom i na dugi i na kratki rok, dok distribucija (prihoda) utječe na agregatnu potražnju. Postkeynzijanizam pristupu modela rasta omogućuje da dovede u vezu rast potražnje i rast produktivnosti, pri čemu logički dolazi do pretpostavke kako produktivnost rada raste porastom realnih nadnica i porastom efektivne potražnje. Zašto zbornik brani postkeynzijansku poziciju? Postkeynzijanski temelji omogućuju da se za modele rasta ustvrdi kako oni zapravo nemaju inherentnu tendenciju k ekvilibriju, već nužno završavaju u nekom obliku nestabilnosti u kojoj se uspostavlja novi odnos distribucijske moći. Stvaranje takvog novog odnosa ishodišna je točka

okvira modela rasta koji se izvodi u ovom zborniku. Radi se o iscrpljenosti tzv. rasta pogonjenog nadnicama (*wage-led growth*) čiji je pad označio kraj “kompromisa” rada i kapitala tipičnog za “trideset slavni godina” nakon Drugog svjetskog rata.

Sredinom 1980-ih nastupa kriza rasta pogonjenog nadnicama uslijed smanjenja produktivnosti (a istovremene “rigidnosti nadnica”) te inflacije uzrokovane pritiskom na nadnice unatoč smanjenju produktivnosti i u uvjetima pune zaposlenosti. Takva je kriza, osim kraja spomenutog modela rasta, iznjedrila dva nova temeljna modela rasta koja su nastojala riješiti iscrpljenost fordističkog rasta nadomještanjem potražnje iz drugih izvora. Prvi model karakterizira potrošnja financirana dugom – radi se o modelu rasta pogonjenog potrošnjom (*consumption-led growth model*). Takav je model rasta prisutan primjerice u SAD-u ili Ujedinjenom Kraljevstvu (do 2008.), a logika njegova funkcioniranja iznosi se u 8. poglavlju zbornika. Logika tog modela je sljedeća: kućanstva založe (uglavnom) nekretninsku imovinu kako bi dobila pristup kreditima za potrošnju te se događa rast koji je u stvarnosti temeljen na kreditnom balonu. Taj model rasta u pravilu karakterizira i gomilanje deficita platne bilance što samo po sebi ne predstavlja problem ako se radi o zemlji jezgre, ali postaje neodrživo u onim modelima gdje ekonomije nemaju toliko manevarskog prostora za ublažavanje deficita (zemlje periferije). Takva se situacija paradigmatki otkriva u dužničkoj krizi južnih zemalja EU-a opisanoj u 4. poglavlju. U tom je slučaju u perifernim članicama EU-a došlo do promjene modela rasta mijenjanjem pravila eurozone čim je postojeći model postao neodrživ.

Drugi model – model rasta pogonjenog izvozom (*export-led growth model*) – zapravo je neka vrst mutacije fordizma, samo što ovdje rast ne pogone nadnice, već potražnja za izvozom. Epitom tog modela čini slučaj Njemačke koji se potanko prikazuje u 9. poglavlju zbornika. Ono što se za taj model rasta pokazuje kao ključna značajka jest neka vrst podcijenjenosti, bilo da se radi o držanju inflacije niskom pritiskom nadnica nadalje, konzervativnom fiskalnom i monetarnom politikom, ili pak realno podcijenjenim tečajem. Sve te značajke smjeraju jednome – povećanju konkurentnosti izvoza. Međutim, taj model krije elemente neodrživosti na dugi rok. Prvo, ne mogu svi istovremeno biti (i ostati) neto izvoznici jer to podrazumijeva da druge privrede konstantno generiraju potražnju za dobrima neto izvoznika (zapravo deficite), što se pogotovo ističe u 3. poglavlju zbornika kao ograničavajući element pozicije u globalnom sustavu. Drugo, potiskivanje domaće potrošnje kao izvora potražnje rezultira ovisnošću o vanjskoj potražnji i ranjivošću na vanjske šokove. Osim dva osnovna modela rasta postoje i oni iz rezidualne kategorije “ostalo” poput uravnoteženih modela rasta, što se tematizira u 10. poglavlju na slučaju Švedske koja kombinira elemente prethodno izloženih modela ili pak onih perifernih.

Takav pristup komparativnoj političkoj ekonomiji još zanimljivijim čini postavka da rast nije definiran samo unutrašnjim institucionalnim aranžmanima (čime još više odskače od VoC-a), već njegova izvorišta valja tražiti i u poziciji pojedine privrede u globalnom ekonomskom poretku, odnosno u strukturnom odnosu s drugim entitetima u globalnom sustavu, čime se otvara veza s područjem međunarodne političke ekono-

mije (MPE). Otvara se niz pitanja: kako na modele rasta utječe asimetričnost globalne ekonomske moći, ograničenja bilance plaćanja, pozicija monetarnog hegemonu; radi li se o privredi jezgre ili periferije i kako na tu poziciju reagirati? Primjerice, latvijski ili irski model rasta se iz tog rakursa nužno pokazuje kao zauzimanje specifične pozicije u globalnim lancima vrijednosti, koje presudno utječe na bit privrede tih dviju zemalja kao privlačnih poreznih, odnosno bankarskih oaza (12. poglavlje). Perspektiva MPE-a pridodaje i zanimljivu interpretaciju “sekularne stagnacije” u razvijenim privredama koja se izvodi u 2. poglavlju. Pretpostavka jest kako se profiti sve više generiraju u korporacijama nositeljicama prava intelektualnog vlasništva koje onda ostvaruju rentu preko monopolističke pozicije te isplaćuju visoke nadnice malom broju zaposlenika istovremeno imajući malu sklonost investiranju i potrošnji, što rezultira padom efektivne potražnje i stagnacijom.

Konačno, pristup modela rasta objašnjava i koji je odnos “politike” i modela rasta. Kako nema ekvilibrija koji je unaprijed predodređen, uvijek postoji mogućnost intervencije koja je u naravi politička – vlast ima utjecaj na makroekonomsku politiku. Modeli rasta, međutim, ne ovise o pojedinoj vladi, već njihova reprodukcija ovisi o “koaliciji organiziranih interesa” (poslovne/industrijske i vladajuće elite) i o njihovoj sposobnosti da za svoju *policy* agendu pridobiju izborne većine. Pritom često postoji privilegiran pristup procesu donošenja odluka onih koji su ključni za uspješnost konkretnog modela rasta, a dio same koalicije su i *mainstream* stranke lijevog i desnog centra. Prema tome, model rasta nije nešto što se mijenja od iz-

bora do izbora kao puka *policy* preferencija, već neka vrst usustavljene hegemonije koju urednici spominju u gramscijevskom smislu. Dakle, stranke reflektiraju pozicije vodećih firmi i sektora, prikazujući ih kao nacionalne interese – upravo to konstituira odnos politike i modela rasta.

Je li ovaj zbornik vrijedan pažnje politologa? U akademskoj maniri rečeno, zbornik (kao i pristup modela rasta) predstavlja izrazito konzistentan i teorijski strogo utemeljen pristup komparativnoj političkoj ekonomiji koji je istovremeno inovativan jer predstavlja prvu sustavnu alternativu pristupu VoC-a koji je nastao u dramatično drugačijim uvjetima “globalizacijskog optimizma”. Zbog toga svojim kategorijalnim aparatom daleko bolje pokriva aktualan svijet koji je raščaran od prividnog jedinstva. Nadalje, autori i urednici jasno izlažu svoju poziciju, ne skrivajući je u mnoštvu aksiomatskih postavki, te je se dosljedno drže u čitavom zborniku. Iako to ne tvrde eksplicitno, urednici i autori, razvijajući pristup modela rasta, zapravo vraćaju ekonomsku znanost ondje gdje joj je istinsko mjesto, i to na dva načina. Prvo, stavljajući u središte kategoriju rasta, vraćaju se smithovskoj tradiciji moralnog opravdanja kapitalizma rastom svih na dugi rok; i drugo, svojim interesom za moć i distribuciju obnavljaju bliskost ekonomske misli s političkom. Ovaj će zbornik stoga svakome s imalo interesa za političko-ekonomske teme donijeti zanimljivo i inovativno, a na momente i nadasve inspirativno štivo.

Goran Atalić
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu